

Párist s magával viszi Renéet a szülői házba. Gilbert pedig kivándorol Brazíliába.

Nyolc év telik el. Justin minden napját Renéének szenteli. A népek boldogításának, a társadalmi rend helyreállításának parlamenti apostola csak egy embert akar boldogítani. Azt, aki által szenvedni és megszegyenülni tanult. Az élet egymással kibékítő és egymáshoz közelítő szavait most már könnyebb ejtéssel tudja mondani. «Vannak alkalmak — mondja egyszer — mikor rossznak ítéljük azt, ami voltaképp kötelességünk volna.» Gilbert, ki testben-lélekkben összetörve visszajön szülőföldjére, hogy itt meghaljon, hall még ezekből a szavakból Justintól is, Renétől is. «Végzetszerűen vissza kell térni a rendhez» — mormolja magában Justin a testvér temetése után. A háború utáni fiatalság tragédiája ez a végzetszerű visszatérés, amint végzetes lett számára maga az a pusztá tény, hogy ezekbe az időkbe született bele.

Nem láthatunk bele több morált a regénybe, mint amennyi benne van. Nem tágíthatjuk, vagy nem egyszerűsíthetjük Gilbert sorsát s vele a regény mondanivalóját annyira, hogy benne pusztán az ifjúság forradalmiságának elítélését láthassuk. Egy egész fátumosan szerencsétlen generáció sorsának megragadása Marcel Arland számára nem volt sem több, sem kevesebb, mint morálisan felfogott írói és emberi feladat. Olyan írói feladat azonban, melyet még egy erősebb kívánság és szükségérzet hozott létre : önmaga lázainak megismerése, hiszen Gilbert a megszállottságot kétségtelenül a húszéves Marcel Arlandtól örökölte. A megismerés kifejezéssé lett a regény által, feloldó szó, amit a regény főhőse hiába keres s ezzel győzedelmeskedés a zaklató élményen és a generációs fátumon. Ez az írói győzelem nem ment a kiszámítotttságtól. Mivel a kutató szonda állandóan az elevenbe is szúr, Marcel Arland a jól irányított ridegség álarcát takarja tekintete elé : líramentesen, nyugodt kézzel nyujtja felénk a tisztán kioperált testrészeket. Regényében minden kiméletlenül a maga helyén van, stílusban és komponálásban egyaránt, a morális rend esztétikai rendet is követelt. Ez az esztétikai rend nem egészen az övé. A francia realista és lélektani regény zárt stílhagyományai jönnek segítségére. Apróságokban is látszik ez. Szinte megszámlolja a leíró részek sormennyiségét, hogy ne zavarják a dialektikus pár- vagy magánbeszédnek luciditását. A mellékalakok, egy rigorózus klaszicitás nevében, valóban csak háttérrel adnak. Ott állnak a főhősök végzetűtjának szélén, az író alakjukat néhány vonással ki is rajzolja, de nincs előéletük, mondanivalójuk nem az övék, hanem az írói akaraté. Szerepük jóformán annyi, hogy borzadó csodálkozással, fejcsóváló nehezteléssel vagy szánalommal nézzenek az előttük elvonuló, abszolútumokkal birkózó főalakokra.

Időnkint kell jönni írónak, kik fenntartják lazuló összeköttetésünket az abszolútummal. Ezek közé tartozik Marcel Arland is és ebben van főjelentősége.

Kerecsényi Dezső.

Pontoppidan Henrik : Szerencsés Péter.

Dánia legjelentősebb írója, *Pontoppidan* Henrik, 1857-ben született és hatvanéves korában érte az a kitüntetés, hogy *Gjellerup*pal együtt megkapta az irodalmi Nobel-díjat. Magyar nyelven csupán egy kisebb műve jelent meg 1919-ben, tehát két évvel a kitüntetése után ; ennek címe : *Márta, az ördög leánya*. Leghíresebb munkája : *Szerencsés Péter*, csak nemrégiben került a magyar könyvpiacra.

A hatalmas, kétkötetes regény sok tekintetben életrajzi adatokat is tartalmaz. Pontoppidan lelkészi családból származott, műegyetemet végzett. Regényének hőse: Peter Andreas Sidenius, szintén lelkész fia, de a családi tradíciótól eltérően, mérnöknek készül. Peter Andreas alakjának és történetének megírásába igen sok szubjektív emléket ágyazhatta be, jöllehet flauberti hűvösséggel vizsgálja az alakot s így hőse cselekedeteinek indító okait, és körültekintő tárgyilagossággal rajzolja meg a regény mindenkori színterét is. Ez a hűvös objektivitás teszi, hogy a regény, bármily érdekes és mély is a témája, nem tudja magával ragadni az olvasót. Emlékeztet arra, amit Brandes (aki szintén szereplő alakja a regénynek) Mme Bovaryról írt: ein sonderbares Buch, ohne irgend eine Art von Zärtlichkeit für seinen Gegenstand geschrieben. Ez a mondás nem illik ugyan teljesen a könyvre, aminthogy mai szemmel olvasva Bovarynét, úgy érezzük, hogy arra sem illik; de — eszünkbe jut.

Szerencsés Péter naturalista regény és Pontoppidan Flaubert, vagy ha úgy tetszik, a Goncourtok tanítványa. Objektív, pontos és részletes. Világosan a nevén nevez mindent, nem hagy kétséget az olvasóban semmi iránt. Alakjait kívülről-belülről egyaránt élesen megvilágítja és csupán szerepük fontossága dönti el, hogy ki meddig áll a reflektor előtt. Kivételt nem csinál egyik alakjával sem, hibát nem hallgat el, erényt nem dicsér föl. És ebben, mintha puritán apja fia volna.

Peter Andreas atyja komor, zárkózott, szigorúan vallásos ember, aki egész életmódjában élesen különbözött a város többi lakójától. Anyja is mélyen vallásos lélek, de férjének mégis ellentéte. Tizenegy gyermeket hozott a világra, utolsó lebetegedése után megbénult és sok évig feküdt. A család férfiosei a reformáció kora óta papok voltak, míg a leányok az apjuk káplánjához, vagy fivérük pajtásaihoz mentek férjhez.

A közbülső fiúk egyike, Peter Andreas, teljesen elütött testvéreitől. Már tízéves korában fittyet hányt szüleinek és az iskola se tudta helyrehozni, amit nevelés dolgában mulasztottak. Egy ízben almát lop. Apja kemény prédikációt olvas a fejére a család jelenlétében: Miként szüleivel szemben elfásult, dacolt az Úr igéjével... Még bizunk, hogy valamikor a szívedhez férközhetünk s nem úgy fejezed be életedet, mint a gonosz lélek, akire az Úr szörnyű átkot mondott: Békétlenül bujdosz a földön...

Pedig Peter Andreas sorsa mégis ez. Ebben a déli órában fogant meg benne az ádáz rokongyűlölet csirája. Firtatni kezdte: igazán a család tagja-e, vagy csak idegen, akit örökbe fogadtak? A lelke is más, a külseje is. Ez a gondolat folyton zaklatta és később rögeszméje is lett. Gyerekfantáziával valami kóbor cigányvajda fiának képzele magát, majd később királyfinak is. Tizennégyéves korában, esti szánkázáskor, egy cseléd előtt már letagadja nevét.

Mérnöknek készül. Tudja, hogy választása tudatos kihívást jelent apja ellen és amikor mozgalom támad a hajózás fokozására a fjordbejárat kimélyítésével, elhatározása szilárd lesz. A matematika professzora is támogatja, sőt apját is engedékenységre bírja és így kerül Kopenhágába, ahonnan csak az első karácsonykor látogatott haza. A hideg fogadtatás azonban örökr elvette kedvét a szülői háztól.

Huszonegyéves korában észrevette, hogy a mérnök voltaképpen szerény fizetésű kishivatalnok. Érezte, hogy nem ilyen tengésre született és elővette a fjordkiépítés tervét, amely sokat foglalkoztatta. Közben tanítással kereste kenyérét és nevét Per-re változtatta.

Kávéházban ismerkedik meg Ivan Salomonnal, egy kopenhágai milliomos zsidó fiával, aki mindenáron lángészt akar felfedezni. Perben szerencsefít lát és pártfogójául szegődik. Biztatására Per fölkeresi fjordszabályozási tervével egyik professzorát, de ez hibát talál benne és nagyképűen óvja az efféle kísérletezésektől. Per királysága összedől.

További munkásságát az teszi lehetővé, hogy egy életúnt miniszteri tanácsos rája testálja lakása berendezésének értékét.

Egy évi megélhetést biztosít Pernek az örökség. Ezalatt közelebbi összeköttetésbe kerül a Salomon-családdal és módja van összehasonlításokat tenni. Otthonának nyomott levegője után valósággal föllélekzik itt. «Az ellentét különösen a kétféle érintkezésben, a szavak hőfokában, a két család egész élettemperamentumában rejlik. Itt az egész világ dolgait élénken figyelő lelkekre talált, otthon, a világtól elszakadtan, zoltárokkal kezdték és fejezték be a napot. Itt eszmélt rá, hogy a nyugodt, biztos életföltételek mit jelentenek az ember egészséges szellemi fejlődése és jellemének szabad kifejlődése számára.»

Átjavított fjord-tervével most már a Mérnök Egylet elnökéhez fordul, persze eredménytelenül, mert az öreg elnök-ezredes, aki zseniális munkának tartja, mégsem tud a fiatal fiúnak deferálni. Ezután a napilapoknál, majd a belügyminisztériumban próbálkozik — még jó, ha csak kinevetik. Ekkor arra gondol, hogy kivándorol. Ivan Salomon jön a segítségére, pénzhez juttatja és újra talpraállítja. Per mind gyakrabban jár hozzájuk és beleszeret az idősebb Salomon-leányba, Jakobeba. Eleinte kissé tervszerű ez a szerelem, mert Per most már csakugyan karriert akar csinálni és hisz abban a láthatatlan koronában, amely homlokát köríti.

Ez a szerelem a regény legtitokzatosabb és mégis a legmélyebbről megvilágított része. A nagyműveltségű, érzékeny idegzetű zsidólány eleinte idegenkedik a faragatlan és dőre fiútól, aki épen dőreségében rohammal hódítja meg. Még ezután is idegenkedik egy darabig, küszködik magával, bánja gyengeségét, szakítani szeretne.

Per külföldi útra indul. Jakobe csak akkor ismeri meg igazán Pert, amikor egy berlini tudós levelében olvas róla. Ez a huszadik század tetterős férfinak prototípusát látja Perben és ezt olvasva, Jakobe «szégyenli kétségeit, nyugtalanságait, ismételt árulásait». «És ő, aki idáig ugyancsak tudatában élt szellemi fölényének s némiképp kínos kötelességül vállalta, hogy kiskorú vőlegényén csiszoljon egyetmást, hirtelen átváltozott a férfi támogatását és kíméletét sóvárgó tanítványá.» Matematikát, dinamikát tanul és boldog, hogy Per közelébe tornázhathatja magát.

Atyja halálára Per hazautazik. Nem békül ki vele, csak épen elbúcsúzik tőle; anyja iránt ellágyul ugyan, de azért családját mégis idegennek érzi. És itt van az a pont, ahol kiegyensúlyozatlan lelkét törés éri. Ettől fogva nyugtalan, nem leli helyét sehol, nagy lelki válságon megy át, és mintha atyja árnyéka kísérné, kénytelen a lét legmélyebb problémáival foglalkozni. A hitetlen ember örök kételkedésével keresi a hit pilléreit, az örök titok rejtélyét és szüntelenül viaskodik önmagával. Berlinből Dresackbe megy Salomonék közvetítése révén és egy angol cég vízműépítését figyeli hónapokon át. De gyógyíthatatlan sebei itt még jobban égnek. Komorságából csak az rázza föl, hogy Jakobe titokban és váratlanul meglátogatja.

Boldog napokat élnek át. A komoly, okos Jakobe féktelenül veti magát a szerelem karjaiba. Per végtelenül hálás iránta. De ezek csak napok. Az élet

folytatódik, Jakobe visszautazik, Per pedig, az öngyilkos Neergaard nővéreinek meghívására Rómába utazik. Innen csak az hívja haza, hogy leendő sógora, Ivan Salomon, részvénytársaságot talpalt össze terveinek megvalósítására. Büszkesége és gőgje azonban megghiúsítja a részvénytársaságot és Amerikába készül tanulmányai folytatására.

Szerencsés Péter, aki senkiből a zsidó milliomoszlány vőlegénye lett, akinek tervéről országsszerte vitatkoznak, aki Neergaard nővéreinek szeretete révén könnyen bárósíthatná magát, egyetlen tervét sem építheti a sikerig. Szerencsefi, aki csak a félültig szerencsés, onnan mindig visszafordul és romba dönti azt, amit épített. Terve nem érdekli már, amikor látja, hogy spekulánsok kezébe került és Salomonék anyagi támogatásait is szégyenleni kezdi. Amikor anyja holttestét egy teherszállító hajón titokban a honi földre kíséri, egy újabb lelki megrázkódtatást él át, amelyet újabb pályatorés követ.

Neergaard rokonaihoz utazik, azzal a titkos céllal, hogy tőlük kér pénzt amerikai útjára. De itt, a vidéki kúrián, elfogja a magány csüggedtsége. Eszébe jut a bibliai átok is, amellyel egyszer apja fordult ellene: Békétlen bujdokoljon... «És úgy érzi, most betelt a mondás. Kain sorsát viseli.» Vallásos könyvekben keres vigasztalást és folytatja harcát önmagával. És ő, aki a dresacki erdőben istentagadó módjára lött revolverével a fészületre, már azon tanakodik, hogy «hátha csak talmi gőgje gátolja már, hogy közeledni próbáljon apái Istenéhez?»

A kastélybeliek azonban szoros összeköttetésben élnek a papékkal, itartózkodása alatt tehát gyakran kerül össze velük és beleszeret a paplányba, Ingerbe.

Jakobe meg ezalatt szintén nagy válságokat él át. Szerelme anyává tette és ezt büszkén titkolta Per előtt. De hosszú időn át csak levelekben érintkeztek egymással és Jakobe megérzi Per eltávolodását. Per szinte reménytelenül küzd önmagával új szerelme ellen és tudatában van annak, hogy «hideg biztossággal eladta szíve békéjét és nyugalmit, eladta anyja szeretetét, apja áldását, lelke üdvét, föláldozott minden szellemi közösséget hazájával és népével és családjával, a hiúság és a vágyak vérszenyves oltárán . . . És megcsalta Jakobet is!» És ez a tudat arra készíti, hogy egész eddigi multjával szakítson. Föl is bontja eljegyzését és arra határozza magát, hogy leteszi hátralévő vizsgáit. Ugyanekkor Neergaard rokonai följajánlják neki, hogy telepedjék le náluk, ahol nagy-szabású vízlecsapolási munkákat vállalhatnak.

Per természetesen elejti amerikai útját, pénzt se kér, bár nagyon fogytán van annak, amit még Salomonéktól kapott és visszatér a fővárosba. Nyomorogva lát munkájához és végül megalázkodik és testvéreihez fordul kölcsönért.

Karácsonykor meglátogatja barátait és ekkor el is jegyzi Ingert, bár az eljegyzésnek titokban kell maradnia addig, amíg le nem vizsgázik. Ez csak tavasszal történik meg és akkor végleg oda is költözik. A vízlecsapolási munka megkezdődik, de házasságáig igen sokat van egyedül. Olvas, töpreng, harcol önmagával. Templomba jár, olykor imádkozik is és megérti a hitet, mint «az élet megtartó és igazoló erejét. De benne nem lángol már ez a tűz sem az Ég, sem a Föld felé.»

Ez már a megtört lélek rajza és ez a lélek nem változik meg házasságában sem. Magános és töprengő marad, tele örök kétségekkel. Amikor ötévi házasság után a felesége minden ok nélkül azzal vádolja, hogy a fővárosban jártában beleszeretett újra volt menyasszonyába és most válni akar tőle, ellenvetés nélkül ráhagyja, mert érzi, hogy ő már nem tudna sem a feleségének, sem a gyermekeinek örömet szerezni. És kimegy a dűna-vidékre útmesternek. Ott is

hal meg s mivel felesége kitűnő új házasságot kötött, összekuporgatott pénztét Jakobe gyermekotthonára hagyja.

* * *

Nagy mélységeket és nagy magosságokat jár meg a regény hőse, amíg élete íve a lelkészfiú szilajságától az útmester aszketizmusáig ér. Apái szellemétől voltaképen minden erőfeszítése ellenére se tud elszakadni, mert lelkében kipusztíthatatlanul él a szerzetes. És így képviseli csak igazán a huszadik század prototípusát, aminek a szerző szánta, mert minden technikai haladás ellenére is, amint a regény egyik alakja gúnyosan megjegyzi: az orr és a száj közötti távolság örökre egy marad. És szellemi örökségünket se igen tudjuk eliminálni.

Per elkápráztatott fiatal lelkét betölti a törtetés és a mohóság láza, de se nem eléggé lelkiösmeretlen, se nem eléggé toleráns ahhoz, hogy stréberek módjára érvényesülni tudjon; hiányos képzettsége, meg-megbicsakló akaratereje pedig nem elég szilárd bázis arra az óriási harcra, amelyet tervei sikerüléseért meg kellene vívnia. Így aztán hiába «szerencsés» Per, aki minduntalan üstökön ragadhatja a kínálkozó szerencsét, ha gátlásai félúton visszafordulásra kényszerítik, mint a Neergaard említette mesebeli parasztfiút. Sorsa a multjából nő ki és elkerülhetetlen. Hitét újraépíteni már nem tudja. Reznált töprengések között éli le életét.

Utolsó éveit csak visszamaradt följegyzései világítják meg: egy korán letört, kiábrándult lélek vallomásai ezek. De ez a lélek nem kölcsönképzetekből táplálkozott; heroikus küzdelmet folytatott a megismerésért és egy-egy talpalatnyi előrehaladás volt minden öröme. «Aki nem tapasztalta, micsoda üdv árad ránk, amikor föltárjuk a gondolat, vagy a valóság eladdig zárt zugait, egyáltalán nem tudja, mi az élet;» — mondja itt és a szellemi életet élők elismerhetik, hogy a tragédiákkal szegett földi út végén ez voltaképen nagy eredmény.

Per alakjának méltó pendantja Jakobe, aki más körülmények között ugyan, de ép olyan hősieen harcolja végig életét. Az ő sorsa is azon az érzékenységen és kultúrán múlik, amelyet magával hozott. Beteges szervezete hozzászoktatja a fizikai szenvedéshez, faji tulajdonságai pedig a lelki szenvedésekre készítik. Gazdag, okos és jóformán független, csak ezért élhette ki szerelme föllobbanását terminusokhoz nem kötötten a házasságon kívül, ezért viselhette el titkos anyaságát és Per szerelmének, majd gyermekének elvesztése után ezért áldozta minden szeretetét és vagyonát a mások gyermekeinek.

A Salomon-család és Jakobe köré Pontoppidan a dán zsidóságot is odarajzolja. Különös érdekessége a regénynek, hogy zsidó alakjaival épen olyan tárgyilagosan bánik, mint a nem-zsidókkal, hogy bátor kézzel nyúl az úgynevezett zsidó lélek legmélyére is és amit erről mond, igen meggyőző. Itt mutatja be Brandes alakját is (dr. Nathan) és érdekesen magyarázza, hogy hatása Dánia fejlődésére voltaképen fölrázott ellenfelei cselekvésében nyilatkozott meg. Meglehetősen bőven foglalkozik vele és portréja — amelyet tanulmányai ismertettek meg — élethűnek látszik.

De az «impassibilité» mellett is, amelyre pedig gondosan ügyel, megérzik a könyvön, hogy szíve mikor vesz részt agya munkájában. Az apai ház komorsága, a hajóút, melyen az anyja lábába csomagolt holttestét kíséri, valamint Eberhardt alakja, bizonyára legsajátabb emlékei. Ha nem is győzte egyenletes frissességgel a nagy regényt főalakjai mesterei lélekrajzában, a regény mély

témájában, valamint a mellékfigurák és a háttér gondos beállításában nagy elődeihez méltó munkát végzett és nagyon elgondolkoztatott korunknak azon a mind gyakrabban feltűnő típusán, amelyet Perben megszemélyesített.

Vannak a regénynek szerkezeti hibái is, de legtöbbjüket áthidalja a téma érdekessége. A végénél azonban bántóan érezzük a megszakítást. Az utolsó fejezet úgy hat, mintha az író különálló novellába kezdene.

Mindenesetre nagy kár, hogy a fordítás csak közel negyedszázaddal az eredeti megjelenése után került a magyar olvasóközönség elé. E negyedszázad alatt nagy értékelési és izlésbeli eltolódások történtek és ha álljuk is Taine megállapítását a Mme Bovaryra, mint a regénynek par excellence példányképe, be kell vallanunk, hogy *Hamsun* regényei formában, hangban és szemléletben egyaránt közelebb állanak a ma emberének intellektusához, közvetlen hatásuk pedig a flauberti regény hűvös klasszicizmusát irodalomtörténeti távlatba helyezte. Ez lesz az oka annak, ha a késői fordítás nem fog annyi hívet szerezni nálunk Pontoppidannak, a flauberti iskola e kiváló reprezentánsának, mint ahogy azt nagyértékű regénye után megérdemelné.

Majláthényi György.

Sásdi Sándor. Nyolc hold föld. Athenaeum kiadás. Két dolog teszi a jó regényrőt: az a hűség, amellyel az élethez tapad s az a hűtlenség, amellyel az élet fölé kerekedik. Ha olvasod, a világ valóságos értékviszonyai vesznek körül; helyzetei kialakításában az az egyszerű s mégis kompl kált valószínűségsszámítás vezet, amellyel az élet állítja be a maga egyensúlyait. Ugyanakkor azonban torzít is a dolgokon valamit s ez a sok apró torzítás összegezve az ő költői küldetése: ez az ő válasza az élet kétszerkettőjére.

A *Nyolc hold föld* írója inkább a valóság művésze, mint a valóságra adott válaszé. Jeleneteiben, helyzeteiben inkább az élet erőinek gondos statikusa, mint maga dokumentálója. Hőse nem egy-egy ember, hanem maga az emberi élet. Annak a számára állít föl helyzeteket: ha pedig ez így van, az élet így fog viselkedni. Egyetlen jellem, epizód, mondat sem nőheti túl az élet valószínűségét, de viszont ép ez a következetesen keresztlyvitt életszerűség lesz a regény nagy erőssége. Józan, egyszerű gyűlölség nélküli életszerűség ez. Ne is üssük rá a naturalizmus bélyegét. A naturalizmusban, ahogy az irodalomtörténet fölvetette, van valami konok, ellenséges, ésszel rábizonyító, amit ennek a könyvnek az olvasása közben egy pillanatra sem éreztünk. Tételbe foglalva akármilyen sötét is ennek a műnek az eredménye, maga a könyv meleg, emberi s inkább kibékítő, mint lehangoló.

Ez az állítás kissé paradoxnak tűnhet; különösen, ha elmondjuk a regény

témáját. Hiszen ez a nyolc hold föld a vak társadalmi kényszer, amely leigazza a boldogságot, a fiatal szerelmeket elválasztja s a cédaságot törvényesíti. A fiatal menyecske nyolc hold földet visz az apósa házába; kitűnő föld ez s amikor az ura tüdőbajban elpusztul, az öregek sajnálják a kezükből kiereszteni. Rákényszerítik a fiatalabbik fiút, hogy vegye el az ágyát, aki úgyszólván odáig van érte s már az ura életében is csábította. Hiába szereti a legény a kondás lányát; hiába lenne kötelessége elvenni kedvesét: a nyolc hold föld elválasztja őket. Előbb a lány kerül bá akérez, aztán a kondást üldözik ki a faluból; mindez a nyolc hold földért, csakhogy az vissza ne vándoroljon.

Komor téma és sok szívszorító helyzetet terem. A tüdőbeteg férj ott áll az ablaknál és lesi a felesége és az öccse szeretkezését. A vén parasztasszony maga üti el a tulajdon disznaja lábát, csakhogy panaszra szaladhasson az öreg kondás ellen, akit a huszonkét éves szolgálat sem ment meg az érdek átlátszó c ele ellen. Még a szerelem is milven kegyetlen! A fiatal özvegy rá se hederít haldokló kislányára, míg a sógora előtt kelletőzik s mit csinál az édes odaadása; a szegény kondás lányból.

Bizonyára kemény vágbeszéd lehetne ez az emberi természet ellen s még szaporíthatnók a passzusokat. Csakhogy egy könyvet sosem a témája, részletei tesznek sötétté vagy életvidámmá, hanem a tehetség színe, természete. *Sásdi* nem haragszik a világra; nem bosszúból süti rá ezt a sok komor